

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal Of Social Sciences Institute

**VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
*THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
INSTITUTE***

ISSN: 1302-6879

DERGİMİZ



DergiPark
AKADEMİK
Tübitak DergiPark

Google
akademik

TARAFINDAN TARANMAKTADIR

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİDİR

YIL/YEAR: 2018 SAYI/ISSUE: İSLAM KONGRESİ ÖZEL SAYISI

ÇOK PARTİLİ HAYATTA SİYASAL İSLAM'A BİR ÖRNEK: İSLAM DEMOKRAT PARTİSİ

AN EXAMPLE OF POLITICAL ISLAM IN MULTIPARTY PROCESS: THE ISLAMIC DEMOCRATIC PARTY

Doç. Dr. Mehmet PINAR

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye

mmetpinar@gmail.com

Özet

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte dini referans alan partiler kurulmaya başladı. Cevat Rifat Atilhan'ın başkanlığında kurulan İslam Demokrat Partisi, kısa süreli siyasi yaşamına rağmen farklı söylemleriyle dikkatleri üzerine topladı. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Yahudi ve Mason karşıtlığı üzerine şekillendirdiği görüş ve birikimlerini yeni kurduğu parti de yaşatmaya devam etti. Dış politikada Türkiye'nin uluslararası arenada güçlü bir konuma gelmesi için "İslam Birliği'nin" şart olduğunu öne süren partinin kurucusu Cevat Rifat Atilhan, devlet adamlarının Milli Mücadele'nin bir din savaşı olduğunu unuttuklarını vurgulamaktaydı. İktidar karşıtı İslami basın bu yeni partinin etrafında bir ittifak cephesi kurdu. Said Nursi'nin İslam'ı siyasallaştıran bu parti yerine daha ılımlı bir çizgi takip eden DP'yi desteklemesi İslami kesimin İslam Demokrat Partisi'ne duyduğu ilgiyi azaltmıştı. Ayrıca partinin kurucusu Cevat Rifat Atilhan, Ahmet Emin Yalman'a Malatya'da düzenlenen suikastın içinde yer aldığı iddiasıyla suçlanmıştı. İktidar partisinin desteğiyle laiklik karşıtı politikalarından dolayı kapatılan İslam Demokrat Partisi kısa süreli siyasi yaşamına rağmen kendisinden sonraki İslami geleneğe sahip olan partileri düşünce bazında etkilemiştir.

Anahtar Kelimeler: Çok Partili Hayat, İslam Demokrat Partisi, Cevat Rifat Atilhan

Abstract

With the inauguration of Democratic Party in power, democratic entities started to constitute religious affiliations and associations The Islamic Democratic Party, which was established under the presidency of Cevat Rifat Atilhan, gained popularity with different discourses in spite of the fact that his party had a brief political life. His efforts to keep the agenda of his political party upon which his views were founded continued and gained ground due to its effective discourse for opposing Jews and Masons in the early days of the Republic. Cevat Rifat Atilhan, the founder of the "Islamic Union", pointed out that the statesmen were in oblivion about the fact that the National Struggle was a war of on religious grounds so as to bring Turkey to a strong position in international politics related with external affairs. The anti-governmental Islamic press constituted a cooperation front against this new party. Said Nursi's support for the DP, which follows a more moderate line instead of this party politicizing Islam, paved the way for a disfavor of the perception of the Islamic Democratic Party in public imagination. Similarly, the founder of the party, Cevat Rifat Atilhan, was criticised for allegedly taking role in the assassination of Ahmet Emin Yalman in Malatya. The Islamic Democratic Party, which was closed down for its anti-secular policies with the support of the ruling party, has become influential due to the ideology propounded by the party which had its own Islamic tradition after its brief political life.

Keywords: Multi Party Life, Islamic Democrat Party, Cevat Rifat Atilhan

GİRİŞ

Türkiye'de 1908'den beridir süregelen siyasi İslam tartışmaları, siyasetin ve toplumun gündeminde önemli bir yer işgal etmekteydi. İslam'ın siyasallaşması düşüncesi II. Meşrutiyet'ten itibaren iktidar mücadelesi veren muhalefet partilerinden gelmişti. Bu birikimlerin sonucunda TBMM döneminde II. Grup, Cumhuriyet döneminde de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, muhafazakâr çizgide bir düşünce dünyası oluşturmak istemişlerdi. TPCF'nin programında dinmerkezli bir bakış açısı her ne kadar yer almamışsa da kurucularının muhafazakâr çizgiye yakın olması din merkezli bir parti görüntüsü beraberinde getirmekteydi. Halifelikinkaldırılma süreci ile birlikte toplumun belli kesiminden İslam'ın devletin ana karakteri olmasını savunan tepkiler de beraberinde geldi.

Bu süreçte Cumhuriyet kadroları, dini kurumları tasfiye ederek, bunun yerine milli ve laik dinamikler içeren bir profilde kurumsallaşmaya yöneldi. Tek parti, döneminin genel karakterine bakıldığında siyaset anlayışında ve kültürel dinamiklerde din eksenli bir yaklaşım modeli kurgulamamaktaydı. Tek parti anlayışının hakim olduğu bu süreçte Serbest Cumhuriyet Fırkası, İslami söylemlerle ortaya çıkmamasına rağmen siyasal İslam'ın özlemi içinde olan toplumun belli bir kesimi, alternatifsizlikten tercihlerini bu partiden yana kullandılar. Bu eğilim SCF içinde çatışmayı ve çatırdamayı da beraberinde getirdi.

Tek parti iktidarı, bu dönemde partilerin kapanması/kapatılmasını ülkede etkin olan “gerici” odaklarla ilişkilendirerek bu tür hareketleri rejime karşı bir tehdit unsuru olarak görmekteydi. Türkiye'nin çağdaş bir ülke haline gelebilmesinin ancak laikliğin kabulü ile mümkün olabileceğine hükmeden CHP iktidarı, ülkedeki İslami faaliyetlere sınırlamalar getirerek çok partili dönemin başladığı 1945'e kadar bu otoriter kimliğini sürdürdü. (Karpat, 1996: 236)

Demokrat Parti'nin kurulmasıyla birlikte kendi içinde bir sorgulamaya giden CHP, Şemsettin Günaltay ile birlikte ılımlı politikalar ortaya koyarak, İlahiyat Fakültesi ve İmam Hatip Okullarını yeniden açtı. Bu yeni anlayış ve değişkenlik iktidarın el değiştirmesini engelleyemedi. Tek parti anlayışına ket vuran DP, tek partinin ortaya koyduğu politikalarından farklı olarak kendi düşünce dünyasına dindar kesimin sorunlarını almaya başladı. DP, İslam'ı merkezine almasa da İslami kesimin sorunlarını farklı kanallardan çözme yoluna gitti. Ezanın tekrardan eski haline döndürülmesi, türbelerin yeniden açılması, radyoda Kuran dinletisi, Hac olayının kolaylaştırılması bunun tipik örnekleriydi. Bütün bu gelişmelere rağmen ciddi bir kesimden gelen eleştiri DP'nin “Popülist bir İslam” anlayışı ortaya koymaya başladığı yönündeydi. DP'nin İslami kesimin önde gelen şahsiyetlerinden biri olan Süleyman Hilmi Tunahan'ın Fatih camisine defnedilmesine izin vermemesi, Tıcani tarikatının eylemleri karşısında Atatürk'ü Koruma Kanunu'nu çıkartması, kendi içinde bir paradoks oluşturduğu gibi, bu yönde öne sürülen iddiaları da desteklemekteydi.

Tek parti döneminin baskıcı anlayışının yeni iktidarın ilk dönemlerinde görülmemesi ve bunun yanında İslami söylemlerin yoğunluğu, özellikle basın dünyasında İslami bir dilin kullanılmasının da önünü açmaktaydı. Bu atmosferde Necip Fazıl, Eşref Edip gibi İslami basının temsilcileri, İslam anlayışını yeniden yorumlamaya başladı. Bu süreçte Batılıların ürettiği bir terminoloji olan Siyasal İslam'ın kendi iklim dünyasını oluşturmasında ve biçimlendirmesinde Büyük Doğu, Yeşil Nur, Ehli Sünnet, Büyük Cihad ve Sebilürreşad'ın büyük etkisi oldu. Büyük Cihad gazetesi, İDP yanlısı gözükse de DP Samsun Milletvekili Hasan Fehmi Ustaoglu, “*Milletin Atatürk inkılaplarına medyun bulunduğu iddiası asla doğru değildir*” diyerek karşı bir duruş sergilemekteydi. Benzer şekilde Tefik Furtun imzasıyla “*Müslüman Türk milletinin refah ve saadetini Kuran rehberliğinde aramalıdır.*” İDP yazılan bu haberlere sürekli destek verilmekteydi. (BCA 030.01/67.418.16-7; Büyük Cihad, 03.10.1952)

İslami basın ve DP iktidarının oluşturduğu hava İslam'ı merkezine alan partilerin kuruluşunun önünü açtı. Yeni kurulan partilerin programlarında dine ve geleneklere vurgu yapması, İslami söylemlerin ağırlıklı olarak Türk siyasetinde var olacağını göstermekteydi. İstanbul'da kurulan İslam Koruma Partisi¹ ve İslam Demokrat Partisi bunun en önemli örnekleriydi.

¹ Kurucuları; Nemci Güneş, Mustafa Özbek ve Özbek Ziya Süer'dir. Hiçbir siyasi faaliyet gösteremeyen parti, 12 Eylül 1946 tarihinde Örfi İdare kararı ile kapatılmıştır. Bkz. (Tunaya, 1952:708-709)

Bu çalışmamızda siyasi İslam söylemleriyle öne çıkan İslam Demokrat Partisi'nin DP, CHP arasında kalarak nasıl bir siyaset tarzı ortaya koyduğunu anlamaya çalışmaktir. İDP'nin merkezine aldığı İslam anlayışının toplum nezdinde nasıl bir algı oluşturduğunu, iktidarın İslam'a yaklaşımlarında nasıl bir değişikliğe neden olduğu ve en önemlisi de Türkiye'de siyasi İslam'ın zirve yaptığı "Milli Görüş" hareketinin şekillenmesine nasıl zemin oluşturduğunu ortaya koymaktır.

İslam Demokrat Partisi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri

Milli Kalkınma Partisi ve Türk Muhafazakâr Parti deneyimlerinden sonra Cevat Rifat Atilhan,²⁷ Ağustos 1951'de İstanbul'da aynı paralelde İDP'yi kurdu. Parti, Emekli Albay Kerim İnan, Emekli Binbaşı Feridun Okyanus, Emekli Bahriye Zabiti Hakkı Sadık Acarlı, Emekli Albay Nuri Çallı gibi asker kökenlilerin yoğunluğu ile dikkat çekmekteydi. (Tunaya, 1952: 743; Çay, 2013: 158) İbrahim Galip Hanikoğlu, Hacı Nuri Erdoğan, Şükrü Özsaraçoğlu, Mahmut Reşat Uluğhan, A. Naci Yeter, Mehmet Reşat Düşünür, Neşet Aslın, Ahmet İlkol, Şevket Üzümcü, Mahmut Düşünür (BCA 030.67/418.16-1; İslam Demokrat Partisi Esas Programı, 1952: 15-16) partinin diğer üyelerindendi. Merkez İdare Meclisi şu üyelerden oluşmaktaydı: Osman Yüksel Serdengeçti, Şükrü Özsaraçoğlu, Hakkı Sadık Acarlı, Nuri Çallı, İbrahim Gür, Feridun Okyanus. (Büyük Cihad, 09.10.1951)

Parti, merkez teşkilatını kurduktan sonra taşra teşkilatlanmasına yöneldi. Yaklaşık 10 ilde 150'ye yakın şubede iki bine yakın üye sağladı. (Tunaya, 1992: 743) Erken dönemde Malatya'da teşkilat kurulmasından sonra parti İstanbul, Erzurum, Kocaeli, Adapazarı, Samsun, Amasya, Menemen, Karşıyaka, Gebze'de çalışmalarını tamamladı. (Büyük Cihad, 26.10.1951) Taşra teşkilatlanmasında herhangi bir sorun yaşanmazken, Bursa'da teşkilatın açılışında dini ritüellerin yoğun olarak kullanılması üzerine valiliğin açılışı engellemesi tepkilere neden oldu. Büyük Cihad, Müslüman bir ülkede Hristiyanların Efes gibi yerlerde dini törenlerini yapmalarına izin verilirken, iktidarın bu tavrının anlaşılır gibi olmadığını belirtmekteydi. (Büyük Cihad, 01.02.1952) Büyük Cihad, İDP'nin politikalarını överken, politik anlamda CHP ve DP arasında hiçbir fark olmadığını da sürekli vurgulamaktaydı. Bu süreçte partiye en önemli destek İslami basın olan Hür Adam, Büyük Cihad, Yeşil Bursa, Yeşil Nur'dan geldi. Parti tabanı büyük doğu geleneğinden geldiğinden Sebilürreşad ve Serdengeçti de yazılarıyla partiye destek verdi.

Partinin fikir dünyasına baktığımızda partinin kurucusu Cevat Rifat Atilhan², Türk siyasi hayatında Yahudi karşıtlığıyla bilinmekteydi. Kurucusu olduğu Milli İnkılap Dergisi ve siyaset yaptığı Milli Kalkınma Partisi, Türk Muhafazakâr Parti ve İDP'de Yahudilere karşı ciddi cephe alan bu duruşu belli yönleriyle saplantı halini almıştı. Yahudi karşıtlığının yanında MKP, İslami bir dil ve İslam Birliği-Şark Federasyon düşüncesini savunmaktaydı. Nuri Demirağ ile anlaşmazlık yaşadığı için partiden ayrılmak zorunda kalan Atilhan, Türk Muhafazakâr Partisi'ni kurdu. Komünizm ve Yahudi karşıtlığı üzerinden bir okumayla Türk siyasi hayatında kendine bir yer bulmak isteyen parti, dış politikada ise "Türk-Arap Birliği" bileşenini savunmaktaydı. Cevat Rifat Atilhan'ın siyaset yaptığı bütün partilerde, Yahudi ve Komünizm karşıtlığını ve Arap coğrafyası üzerinden ortak bir İslam paradigmasını içselleştirdiği görülmekteydi.

² Antisemit ideolojinin en kararlı isimlerinden biri olan Cevat Rifat Atilhan, milliyetçi, muhafazakâr ve İslamcı düşünce dünyasını şekillendiren en önemli yazarlardan biridir. Ancak Atilhan kitap ve makalelerinde kullandığı ve popüler bir kitleye hitap eden hırçın, sert ve demagojik antisemit üslubundan dolayı önemsenmediği için Türk düşünce dünyasını inceleyen yazarlar tarafından ihmal edilmiştir. (Bali, 2006: 404)

Farklı sebeplerden siyaset yaptığı partilerden ayrılan Atilhan, bu düşüncelerini hayata geçirmek adına son olarak İDP'yi kurarak hedeflerine ulaşmak istemekteydi.

Partinin ortaya koyduğu düşünce sistemi esasen bir geleneğin devamından ibaretti. Atilhan'ın şahsi fikir dünyasının partinin genel görüşlerine de etkilediği görülmekteydi. Milli İnkılap dergisi, Milli Kalkınma Partisi, Büyük Doğu, Türk Muhafazakâr Partisi'nde paralel görüşleri savunmuştu. Formasonluk ve Komünizm ile mücadele İDP programında yer aldığı gibi siyaset yaptığı bütün partilerde de bu iki düşünce ile mücadele etmek ön plandaydı.

Aynı şekilde partinin geleneklerden gelen diğer bir düşüncesi dış politikada İslam birliğinin kurulması anlayışıydı. İslam dünyasının önemine vurgu yapan Atilhan, Milli Mücadele'nin bir din savaşı olduğunu ve Türk milletinin en zor zamanında İslam dünyasından maddi ve manevi destek aldığını, Cumhuriyet dönemi ile ancak savaş sonrası siyasette yer alanların İslam'a ve İslam ülkeleri ile bağlarını koparttıklarını belirtmekteydi. Parti, İslam dinini merkeze almasına rağmen programında din ve vicdan özgürlüğü altında laikliğe de değinmekteydi. Atilhan, İsrail Devleti'nin Türkiye tarafından tanınmasının yanlışlığına vurgu yaparken Yahudilerin Filistin Cephesi'nde yaptıkları casuslukların çabuk unutulduğunu ifade etmekteydi. (Atilhan, 19.10.1951)

Atilhan, savunduğu bu fikirlere sağlam bir dayanak oluşturmak adına demokrasiyi İslam ve Batı demokrasisi diye ikiye ayırmakta, Batı demokrasisinin orijinini Fransız İhtilali'nden sonra ortaya çıkan Yahudilik ve Farmasonluk'un egemenliğine dayandırmaktaydı. İslam demokrasinin kökenini ise, İslam'da var olan meşveret sistemiyle ilişkilendirmekteydi. Atilhan İslam ve demokrasinin aynı merkezde yer almasını meşrulaştırmak ve savunduğu fikirleri temellendirmek için İslam-demokrasi kavramlarının meşveret düşüncesi ile ilintilendirmeye çalışmaktaydı. (BCA 030.01/67.418.16-3)

Atilhan'ın İslam'ı referans alan bu düşünceleri karşısında Hüseyin Cahit Yalçın bu hakkın kimseye verilmeyeceğini söyleyerek siyasal İslam'a prim veren hükümetin yanlışlıklarına dikkat çekmekteydi. (Yalçın, 24.02.1952) Atilhan, eleştirilere karşı Yalçın'ı Mason olmakla ve iktidar partisini kendilerine karşı tahrik etmekle suçlama yolunu tercih etti. Aynı zamanda Yalçın'ın bu kışkırtıcılığının tarihte birçok örneği olduğunu, 31 Mart olayında da aynı tavrı ortaya koyduğunu ileri sürmekteydi. (Atilhan, 07.03.1952) Parti suçlamalar karşısında sürekli zihin dünyasında geliştirdiği "Yahudi tarafgirliği" etiketini sıklıkla kullanmaktaydı. (Bozkurt, 2013: 91) Buna paralel dini siyasete alet etme iddialarını ortaya koyanları, Siyonist çevrelere hizmet etmekle suçlamaktaydı. (BCA030.67/418.16-3; Büyük Cihad, 07.03.1952)

Partinin ortaya koyduğu fikirler Kemalist kesimde Laiklik karşıtı olarak algılanırken Muhafazakâr kesimde farklı tepkilere neden olmaktadır. Eşref Edip partinin düşüncelerine destek verirken Said Nursi dinin siyasetin merkezinde olmasına itiraz etmekteydi. Said Nursi, Komünizm ve Siyonizm ile mücadeleyi önemsemesine rağmen rejimle daha az sorunlu DP'ye destek vermekten de kaçınmadı. (Bozkurt, 2013: 91)

Muhafazakâr ve Kemalist bloktan gelen itirazların yanında Yahudi basınında da Atilhan'a çok sert eleştiriler yapılmaktaydı. Bu bağlamda Eli Şaul, Yahudi Abranovitch'in bir sözüyle başladığı makalesinde sağlam bir duruş sergilediklerini şu sözlerle vurgulamaktaydı. "Yahudi düşmanları düşünsünler: Allah'ın yardımıyla hareket eden bir makine, hiç bir zaman ölemez. Hatta düşmanlarının çizmesi altında olsa bile." (Çay, 2013: 280)

Şark-İslam Birliği ve Yahudi aleyhtarlığının yanında Parti, yargı bağımsızlığını ve her konu için ayrı ayrı mahkemeler yerine yargı bütünlüğünü savunmaktaydı. Anayasadan CHP'nin umdeleri olarak giren 6 Ok'un kaldırılması taraftarıydı. Programına koyduğu en ilginç düşünce Meşrutiyet döneminde etkili olan kaydı hayat şartı ile seçilen ve MKP'de de ön plana çıkan Ayan Meclisi kurma fikriydi.³ Nüfus politikalarını da önemseyen parti, evlenmenin teşvik edilmesinin yanında evliliğin cazip hale getirilmesi için bekarların vergi oranlarının arttırılması ve bekar memurların terfilerinin geciktirilmesini hedeflenmekteydi. Bunun yanında çalışan memurların terfi edileceği, cesaretsiz girişken olmayan memurların hiçbir şekilde terfilerinin yapılmayacağı parti programında yer almaktaydı. Bütün partilerin eğildiği gibi % 80'inin köylü olduğu Türkiye'de İDP'de köy kalkınmasına önem vererek, köylünün İlkçağ hayatı ve Afrika sefaleti çektiğini ifade ederek köylerin durumları belli bir seviyeye ulaşınca kadar okul açılmasının doğru olmayacağını ve köyün kalkınması için tarımda modernleşmenin gerekli olduğu düşüncesindeydi.⁴ Parti programında özel olarak İstanbul'un imarı ve kalkınmasına ayrı bir önem verilmekteydi. İstanbul'un özel olarak ele alınması çehresinin değiştirilmesinin yanında tarihi dokusunun korunma düşüncesi partinin gelenekselci ve muhafazakâr yönünü yansıtmaktaydı.

Partinin Kapatılması ve Yaşanan Olaylar

İDP'nin ilk dönemlerinde kullandığı İslam ibaresi siyasal iktidar için sorun oluşturmamasına rağmen daha sonraki süreçte Cevat Rifat Atilhan'ın da söylemlerinin toplumda bir karşılık bulması, hükümeti daha dikkatli hareket etmeye sevk etti. İçişleri Bakanı Fevzi Karaosmanoğlu, İDP'nin programındaki fikirler ve İDP'ye yakın olan basının laiklik karşıtı yazılarıyla belli kesimlerin hedefi haline gelmesi üzerine partinin kapatılması yönünde görüş bildirerek Adalet Bakanlığı'nın harekete geçmesini istedi. Karaosmanoğlu, Büyük Cihad adlı gazetesinin dini istismar politikalarının yanında partinin Bursa şubesinin açılışı sırasında sancak çekilmesini ve dua etmek için valilikten izin istenmesini delil olarak sunmaktaydı. (BCA 130.10./79.524.29-3; Çay, 2013: 166) Aynı şekilde İzmir'de Büyük Dava gazetesi sahibi Hasan Üçışıklar'ın Türk-İslam sentezini öven yazılarına Büyük Doğu Cemiyeti ve İDP'nin destek verdiğine dair mektupların adı geçen şahsın evinde bulunduğu iddiaları da deliller arasındaydı. (BCA 030.01/67.418.16-2)

Gelişmeler üzerine İDP'nin Bursa şubesi hakkında dini siyasete alet etmekten dava açıldı. Parti şubesinin açılışında laiklik karşıtı propagandaların yapıldığı, irticai unsur içeren afişlerin asıldığı ve son olarak partiye yakınlığı ile bilinen Yeşil Bursagazetesinin din propagandası yaptığı iddiası soruşturmada ön plana çıkmaktaydı. (Vatan, 01.03.1952; Sebilürreşad, V/125, 1952: 387) Soruşturmanın tamamlanmasıyla mahkeme İDP'nin kapatılmasına karar vermişti. İDP yöneticileri, kararın Cemiyetler Kanunu'na aykırı olduğunu ortaya koymasına üzerine (Sebilürreşad, V/125, 1952:387) mahkeme itirazları haklı bularak kapatma işlemini iptal etmişti. Bunun üzerine İstanbul Savcılığı partinin kapatılması için tekrardan dava açmıştı. (Milliyet, 28.03.1952)

8 Mayıs'ta yapılan duruşmada İDP'nin Avukatı Abdurrahman Şeref Laç, yaptığı savunmada suçlamaların yersiz ve dayanaksız olduğunu öne sürerek, kapatılmaları için hukuki bir dayanağın olmadığını ifade edince mahkeme heyeti yapılan savunmayı dikkate alarak Medeni Kanunun 71. maddesine göre İDP'nin kanuna aykırı bir

³ Ayan Meclisi 63 üyeden oluşacak ve ölüncüye kadar görev yapacaklar. 5/1'i eksilmedikçe yeniden seçim yapılmayacaktı. (İslam Demokrat Partisi Esas Programı, 1952: 3)

⁴ Parti köyün kalkınması için emekli olanların köye yerleşmesi durumunda maaşlarına zam yapılacağı gibi kademelerinin de arttırılacağını taahhüt etmekteydi. (İslam Demokrat Partisi Esas Programı, 1952: 8)

durumunun olup olmadığının araştırılması için 3 kişilik bilirkişi heyetine havale edilmesine karar verdi. (Sebilürreşad, V/125, 1952: 396)

Bilirkişi heyetinde yer alan İstanbul Üniversitesi İdare Hukuk Profesörü Sıdık Sami Onar, Medeni Hukuk Profesörü Kemalettin Birsen ve Sosyoloji Bölümünden Prof. Hilmi Ziya Ülken hazırladıkları raporu mahkemeye sundu. Raporda, savcılığın iddialarının aksine İDP'nin kapanması için hukuki bir zemin oluşmadığı ve gerekçenin Medeni Kanunun 71. maddesi kapsamına girmediği yönünde görüş yer almaktaydı. (Bozkurt, 2013: 95) 20 Ekim 1952'de 2. Asliye Ceza Mahkemesi'nde İDP'nin kapatılmasıyla ilgili son duruşmada partinin kapatılmasına ve kurucularının onar lira para cezası ödemelerine temyiz yolu kapalı olmak üzere karar verildi. (Milliyet, 21.10.1952; Aksanyar, 2007: 14)

İDP yöneticileri, kapatılmalarında gerekçe gösterilen İslam'ı kullanma gerekçesine sert tepki göstererek bunun doğruyu yansıtmadığını ifade ederken bu konuda DP ve CHP'yi suçlamaktaydılar. Ayrıca partinin kapatılma olayının arkasında Yahudilerin ve Masonların olduğunu ileri sürmeye devam ettiler. Parti olayların arkasında Mason olan ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı da ikna eden gazeteci Ahmet Emin Yalman'ın olduğunu da iddia etmekteydi. (Büyük Cihad, 21.03.1952) Parti yöneticileri, DP ile benzer düşünceler ortaya koymalarına rağmen iktidarda olmadıkları için kapatıldıklarını düşünmekteydi. (Sebilürreşad, V/125, 1952: 396) Kapatılmayla ilgili olarak Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a mektup yazan partinin kurucularından İbrahim Galip Hanikoğlu, Batı'da Hıristiyan menşeli partilerin özgür bir ortamda siyaset yaptıklarını, Türkiye'de ise demokrasinin tam anlamıyla işlemediğini şu sözlerle ifade etmekteydi: “*Bu yeni doğan bir çocuğa, hırsız, katil, cani olacaktır diyerek bu masumun ifnasına kalkışmak ne kadar acı, çirkin, gülünçse partimiz hakkında endişe, şüphe bunun bir benzeri bir tablo.*” partiyi kapatma yerine partide irticai faaliyetlerde bulunanların cezalandırılmasının daha doğru olacağını vurgulamaktaydı. (BCA, 030.01.41.243.22-2) Siyasal iktidar Hanikoğlu'nun açıklamaları karşısında tepkisini sert bir şekilde gösterdi: “*Tanzimat ve Meşrutiyetten beri yenilik ve inkılap için çalışanları gavurlaşmak ve milleti gavurlaştırmaya çalışmakla itham eden; açık kapalı telmihlerde bulunan yobazlar aleminde kaynatılmakta olan kazan küstahça ve pervasızcadır.* (BCA 030.01.41.243.22-1)

Avrupa'dan da partinin kapatılmasına destek gelmiş, Fransız Federasyonundan “Union Internationale Antiraciste” adlı kuruluş iktidara gönderdiği mektupta İDP'nin kapatılmasını memnunlukla karşıladıklarını ve hükümete bu olaydan dolayı minnet duyduklarını ifade etmekteydi. (BCA 030.01.61.375.4-1; Çay, 2013: 174)

İDP, kapatıldıktan sonra bile iktidar, parti üyelerinden Ali Fuad Başgil ve İsmail Hakkı Danişmend'in birlikte Hak Partisi kuracaklarını, fakat bu ismin irticai bir isim olmasını dikkate alarak daha sonra fikir değiştirip Büyük Türkiye Partisi kurmaya karar verdiklerini iddia etmekteydi. (BCA 030.01/67.418.16-2)

İDP'nin kapanmasına dair tartışmaların ve itirazların devam etmesi ve bu konuların basında sürekli tartışılması gergin ortamın devam etmesine neden olmaktaydı. Özellikle kapatılma olayının İslami basında tartışılması bazı istenmeyen olayları da beraberinde getirdi. Başbakan Adnan Menderes 22 Kasım 1952'de Malatya DP İl Kongresi'ne katılmak üzere Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı, İşletmeler Bakanı ve bazı milletvekilleri ile Malatya'ya gitti. Dergi çalışmaları için o tarihlerde Malatya'da bulunan Gazeteci Ahmet Emin Yalman, Sümerbank lokalinde Başbakan onuruna verilen yemeğe katıldı. Yemekten sonraye ile ilgili gazetesine bilgi vermek üzere postaneye giden Ahmet Emin Yalman postane çıkışında İş Bankası önünde gecenin geç saatlerinde

silahlı saldırıya uğradı. (BCA 030.01./67.418.16-5) Yalman, saldırıdan yaralı olarak kurtuldu. (BCA 030.67/418.16-5; Vatan, 23.11.1952) Yalman hastaneye kaldırılırken, olay Menderes'e ve İçişleri Bakanı'na bildirildi. Olaydan sonra Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ ve Emniyet Genel Müdürü Kemal Aygün ile Operatör Doktor Kamil Sokullu ve Profesör Doktor Recai Ergüder özel bir askeri uçakla Malatya'ya gelmişlerdi.

Olayın arkasında kimin/kimlerin olduğu konusu sıklıkla basında yer bulmaktaydı. Olayın arkasında Büyük Doğu Cemiyeti üyelerin de olduğu söylentiler arasındaydı. (Çetinkaya, 2016: 48) Siyasal iktidar, İDP, Büyük Doğu Cemiyeti ve Milliyetçiler Derneği'nin tahrikleri sonucu Yalman'ın hedef gösterildiğini düşünmekteydi. (BCA 030.01./67.418.16-5) Yapılan soruşturmanın ardından olayla ilgisi bulunduğu iddia edilen birçok şahıs gözaltına altına alındı. Yapılan soruşturmada tanıkların ifadesi üzerine gözaltına alınan Şerif Dursun'un köydeki evinde yapılan aramalar sonucunda bulunan delillerden bu şahsın İDP ile bağlantısı olduğu tespitinde bulunuldu. İncelemeler sonucunda Cevat Rıfat Atılhan da tutuklananlar arasındaydı. (Milliyet, 24.01.1953; Zafer, 25.01.1953; Yalman, 1970: 1615) Büyük Doğu, Büyük Cihad gazetesinin de Ahmet Emin Yalman hakkında olumsuz yazılar yazdığı bilinmekteydi. (BCA 030.01./67.418.16-3)

Soruşturmanın derinleştirilmesi ve tutuklananların ifadesi üzerine olayın faili lise öğrencisi Hüseyin Üzmez, Elazığ'dakarakola teslim oldu. Üzmez anılarında suikastı yapacak kişinin kendisi olmadığını, bu işi yapacak olan Şerif Dursun'un çekindiği için bu işi üstlendiğini ve suikast gecesinden önce de birkaç defa Yalman'a suikast teşebbüsünde bulunduğunu belirtmekteydi. (BCA 030.01./67.418.16-6) Ayrıca Üzmez, olay gecesinden önce Musa Cağıl'ın abisinin suikast ekibini olaydan vazgeçirmek istediğini, kendisinin de bir ara vazgeçmek istediğini, suikast gecesini Şerif Dursun'un karşı yolda onu izlediğini kaydetmektedir. (BCA 030.67/418.16-5; Üzmez, 1993: 156)

Olaydan sonra uzun süre kimse Yalman'a yaklaşmamış ve "gericiler şehri bastılar diye" Başbakan Adnan Menderes'i de Bey Dağlarına doğru kaçırmışlardı. Üzmez suikastın ardından olay yerinden koşarak uzaklaşmış ve Mahmut Şentürk adında biri tarafından kendisi için hazırlanmış bisikletle dayısının evine sığınmıştı. Kaçarken olayın görgü tanığı olan Bekçi Osman adındaki şahsın kendisini gördüğünü ve kendisini umursamayıp Şerif'in arkasından koştuğunukaydeden Üzmez, suikast tabancasını ve o sırada kullandığı pardösüyü nişanlısına emanet etmişti. Üzmez suikastı anılarında anlatırken içinin rahat olduğunu ve o gece namazdan sonra Kuran okuyup, güzel bir uyku uyduğunu da yazmaktaydı. (Üzmez, 1993: 169)

Üzmez'e göre Yalman ölümü hak eden bir din düşmanıydı. "*Necip Fazıl'ın Büyük Doğu'sunda okuya okuya ezberlemiştik: "Yalman Yahudi dönmesidir. İstiklal Harbi'nde Amerikan mandasını istemiştir. Doğu isyanını körüklemiştir. 1925'te Elazığ İstiklal Mahkeme'sinde yargılanmış: "Ben Yahudiyim bütün bunları ırkî cibilliyetimin icabı olarak yaptım. Atam beni affetsin" diye yalvardığı ve Atatürk'ün çizmelerini yaladığı için kurtulduğunu, 1951 yılında bir güzellik kraliçesini Amerika'ya göndermiş, Amerikalı bahriye subaylarına öptürmüştür. Bu resmi Ruslar çoğaltmış, Kore'de çarpışan birliklerimizin üzerine havadan atmıştır. Orada uğruna yüzlerce şehit verilen mukaddes bayrağımızı, bu güzellik kraliçesinin bacaklarına dolamıştır. Bütün bunları yapmış mı? Yapmamış mı? Tabii ki bilmiyordum. Büyük Doğu ne yazmışsa ona inanıyorduk.*" (Üzmez, 1993: 181) Anılarında da yazdığı üzere Üzmez ve arkadaşlarının Büyük Doğu Cemiyetiyle bağlantıları vardı. Benzer şekilde Yalman da anılarında "*Bunların hepsinin Büyük Doğu Derneği'ne, İslam Demokrat Partisi'ne ve doğuda kısa*

sürede seksen şube açmış olan Milliyetçiler Derneği'ne mensupturlar" (BCA030.67/418.16-5; Yalman, 1970: 1618) basit bir şahsın işi olmadığını söylemek istemektedir.

Ahmet Emin Yalman'ın Malatya'da maruz kaldığı silahlı saldırı İDP'yi yeniden gündeme taşıdı. Saldırının Başbakan Menderes'in Malatya gezisinde gerçekleşmesi kamuoyunda bomba etkisi oluşturarak devlet sorununa dönüşmüştü. İslami kesimin dışına kalan basın kuruluşları suikastın basit bir vaka olmadığını, irticai unsurlar barındıran rejim karşıtı bir eylem olarak değerlendirmekteydi. İDP Başkanı Cevat Rıfat Atilhan ve Büyük Doğu Cemiyeti Başkanı Necip Fazıl Kısakürek dahil çok sayıda İDP ve BDC üyesi tutuklanarak Malatya Hapishanesi'ne sevk edildi. (BCA 030.67/418.16-5; Vakit, 25.01.1953) Bu olay "irticai tehdit" ortamı laiklik hassasiyeti ile bilinen CHP gibi muhafazakâr bir tanımlama yapılan DP'yi de rahatsız ettiği anlaşılmaktaydı. Türk siyasi hayatında ender görülen iktidar ile muhalefet arasında bir yumuşama havası oluştu.

SONUÇ

Siyasal İslam'ın yoğun bir şekilde tartışıldığı çok partili süreçte İDP, geniş kitleleri içine alan bir parti görüntüsünden çok kurucusu Cevat Rıfat Atilhan'ın. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminde yaşadığı deneyimler sonucunda Yahudi düşmanlığı üzerine şekillenmiş, muhafazakâr bir lider partisi görünümüne sergilemekteydi. İDP, aslında Cevat Rıfat'ın Milli İnkılap dergisi, Milli Kalkınma Partisi ve Türk Muhafazakâr Partisi'ndeki siyasi tecrübelerinin yansımasıydı. Cevat Rıfat, farklı dönemlerde siyaset yapmasına rağmen din eksenli okumalardan ve Yahudi karşıtı duruşundan ilkesel olarak hiçbir dönem vazgeçmemişti. Partinin kurucuları kapatılmalarında bile Yahudi ve Masonların rolü olduğunu öne sürmekteydi.

İDP, iktidar ile ana muhalefet partisi arasında sıkıştığı için kitlesel bir halk gücünü arkasına alamadı. Bu yönüyle CHP ile SCF arasına sıkışmış olan Ahali Cumhuriyet Fırkası'na yine çok partili hayatın başladığı ilk dönemlerde CHP ile DP arasında kalıp varlık gösteremeyen Millet Partisi'ne benzemektedir.

Atilhan'ın Yahudi karşıtlığı onun Türkçülüğünü sembolize ederken Arap birliği düşüncesi ise, İslami perspektiften beslendiğine işaret etmekteydi. Parti, İslam dinini merkeze aldığından ve siyasal İslam ülküsüne yakın durduğundan iktidar ve muhalefetin kendisine cephe almasına yol açtı. İDP, DP iktidarını izlediği popülist politikalarından dolayı eleştirmesine rağmen dönemin önde gelen din yorumlayıcıları ve aktörleri tarafından siyasal İslam düşüncesinden ötürü tepki almış, bu kesim ılımlı bir din anlayışı pratiğini ortaya koyan DP'ye yönelmişlerdi. Bu yönüyle İDP, DP'nin muhafazakâr kesimi kucaklamak için kullandığı İslami sembol ve söylemleri yaşam biçimine dönüştürmek istemesinden dolayı iktidardan farklılaşmıştı. Parti, Türk siyasi hayatında önemli bir yer işgal etmemesine rağmen sonraki süreçte siyasal İslam'ın zirve yaşadığı Milli Görüş hareketini İslam Birliği, İslam Federasyonu ve Siyonist karşıtı söylemleriyle beslemişti. Milli Görüş hareketi, İDP'nin söylemlerini kitlesel bir destekle pratiğe dönüştürmüştü.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

RESMİ YAYINLAR

İslam Demokrat Partisi Esas Programı, İzmir: Teknik Basımevi, 1952.

SÜRELİ YAYINLAR

Büyük Cihad

Vatan

Sebilürreşad

Milliyet

Zafer

KİTAP VE MAKALELER

Atılhan, C. R (19.10.1951). “Tarihin Ağır Mesuliyetleri”, Büyük Cihad

_____, (07.03.1952). “Millet Muvacehesinde Uğursuz Bir Baykuşa Cevap Veriyorum”, Büyük Cihad

Aksanyar, N (11.01.2007), Demokrat Parti'nin Din Politikalarının Türk Basınında Yansımaları (1950-1954) Akademik Bakış Dergisi, 1-30.

Burçak, R. S (1998). On Yılın Anıları (1950-1960), Ankara.

Bozkurt, C (2013). “Türk Siyasetinde İslam Demokrat Partisi ve Kamuoyundaki Yankıları” HistoryStudies, , V/2, 79-106.

Bali, R. N (2006). “Cevat Rifat Atılhan”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt:5, İstanbul, 404-407.

Çetinkaya, S (2016). Ahmet Emin Yalman Suikastı ve Etkileri, Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, II/1, 42-57.

Çay, M. M (2013). Cevat Rıfat Atılhan -Askerî, Siyasî ve Fikrî Yönleriyle, Konya: (Basılmamış Doktora Tezi).

Karpat, K. H (1996).Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul: Afa Yayıncılık.

Tunaya, T. Z (1952).Türkiye’de Siyasi Partiler, (1859-1952), İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları.

Üzmez, H (1993). Şu Bizimkiler, İstanbul: Timaş Yayınları.

Yalçın, H. C (24.02.1952). “İslam Demokratlar”, Ulus

Yalman, A. E (1970). Gördüklerim Geçirdiklerim, II, İstanbul.

EKLER

TÜRKİYE
CUMHURBAŞKANLIĞI
GENEL KÂTIPLIĞI

Ankara, 26 Mart 1952.

Sayı: 3/3702
Eki: 7

Sayın Adnan Menderes
Başbakan
A n k a r a

"İslâm Demokrat Partisi" nin kapatılmasından muğber olarak, Tanzimat ve bilhassa Meşrutiyetten beri yenilik ve inkılap için çalışanları gävurlaşmak ve milleti gävurlaştırmağa çalışmakla itham eden; açık kapalı bazı telmihlerde bulunan; yobazlar aleminde kaynatılmakta olan kazanı açıklıyan, dikkat çekici, küstahca ve pervasızca, adı geçen parti kurucularından İbrahim Galip Hamikoğlu tarafından yazılıp Malatya'dan gönderilmiş 17 Mart tarihli mektup, Sayın Cumhurbaşkanına arz edilmiş ve emirleriyle ilişikte sunulmuştur.

Derin saygılarımla

BAŞBAKANLIK		
Hüsnî Kalem Mühürü		
Tarih	Numara	EK
15.7.52	3095	

GENEL KÂTİP

15-7-952 de

İslâm Demokrat Partisi

-4-

A. G. G.

İslam Demokrat Partisi'nin Kapatılması (BCA)

T. C.
Dışişleri Bakanlığı
Birinci Daire U. Müdürlüğü

Şube 1
U. No. 13223
H. No. 244
Lef: 1

Ankara, 24 Temmuz 1952

Hulâsa "Union Internationale
Antiraciste" den alınan mektup
1.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

YÜKSEK BAŞBAKANLIĞA

"Union Internationale Antiraciste" isimli
tesekkülün Fransız Federasyonundan, memleketimizdeki
İslâm Demokrat Partisinin kapatılması münasebetiyle,
Hükûmetimize minnet ve teşekkürlerinin iblâğı zımında
Paris Büyükl. Elçiliğimize gönderilen mektup ile merbutu
mesaj suretlerinin, bilgileri için, ilisikte takdim
kılındığını derin saygılarımla arz ederim .

Dışişleri Bakanı

F. Köprülü

slaktin
24- VII - 1952
OK.

Sarıyama özel. Kalem
1- VIII - 1952
OK.

BAŞBAKANLIK		
Birinci Daire Müdürlüğü		
Tarih	Numara	Ek
2-8-1952	4748	

36

24-7-1952	5841
-----------	------

[1952]

بویوک دوغور و اسلام ده مورقان پارتی قورجی
پنجیر دوتی و نورجهردک فعالیتلرینه سببه ماده خادته /

DEVLET ARŞIVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞIVI

E5

فردلک طیبی بر الحیاتچی اولاره الله ایمانیه و اقتدار صبحی اولمه ایتی
استقرار ایتک هوستییه دینی سیاسته آلتا ایتک دیولولره قانچ تأمیه دنام
صبحی اولمه لعه سنه قاپیلله لیرلر صان و هیصل لملنه دینی آلتا ایمرک
پروپوغانا یا پرتوری و تحقیقعه بولونقلوری و بوسیجه ده نمانا نمانا
انصارا بولاندیرقلوری صلورده .

بوجیه دله اولره ۳۸۰۰۰۰ مکتب طیبی لعه فلی اومه ایتک اضحاییه
۲- آیم - ۹۵۰ تا ۹۵۵ و «۸۱» صایی بویوک جواد غزه ته سنه ؛
(مکتب آتاتورک انقلابیینه دیولره بولاندیری ادهمی اصل و دوزی دگونی)
دینی غزه ته ده توضیه Furten اضحاییه ؛ (مکتب تورک مکتب رفاح
و صاحتی قرآنک ره بکلنده آلمیله .) بائیلنی آلتنه یا ینیلرینه یا زیزی
آتاتورک انقلابیینه نجه مسه و اوندک هیزدکی یولره یوردگی کندیلرینه
سما- ایینه تورک مکتب اولرنده دینه تأیلر یا ایتیلرینه بر یا زیزی کونله مهنوی
اولره اله آلتنه ، مذکور یا زینک مهنوی و یا زینک لهنده یا ینیلره تقیدلر
یا ینیه یول ایله موی انصاره دیورلرته .

بوندک اوزرینه منسخ اسلام ده مورقان پارتی ، بویوک دوجوچی ایله
تورک ملیتچیه دوتی منویری ؛ (مقدساتی نجه ، اویانیه کتیر دیکلرجه
سما ده مورقان) آدینه تئلف ایلمده بویوک جواد غزه ته می آلیله سینه
ارسته ایتک تبریک ، تقیدکار یا زیزی یا زینک لهنده ایله مهنوی
کلیله مکتب ، یعنی تئلفلرک مذکور غزه ته تئلف تاریخ و صایی نجه یا ینیلر
نسنده آکلایمته .

ازیرده بویوک دوغور غزه ته می صبحی همه اوج ایستیک مذکور
غزه ته تئلف ۶ - ۱۰ - ۹۵۰ تاریخک نسنده یا ینیلرینه ؛ (خادته مورقان لهنده
له هقی ایبات ایله اسلام تورک مکتب لورکه) بائیلنی یا زیزی لهنده ایتیر
اولره دولتک سیاسی ره قوتی نظامی ، دینی اسمی و اینا نجه ایدورمه
غایه سییه دینی آلتا ایدرک پروپوغانا مهنوی کونله کینده یا زیزی همه
ایچ ایستیک لهنده بوجیه تئلفات بائیلنی ازیر والیللنده بیلدیلرته
تئلفات همه سنده کونله لهنده اوزرینه ، همه اوج ایستیک اوندک ، ایله
یه نده و اوزرینه یا ینیلره آلتاره ؛ منسخ اسلام ده مورقان پارتی ،

صاحبه
مهنوی
ایله

030	01	67	418/16
-----	----	----	--------

Kapatılan İslam Demokrat Partisi'nin İrticai Faaliyetler İçinde Olduğu (BCA)